

Hildegard von Bingen, mystica, kruidenvrouw en componiste

Biografie   Annemie Vercouter

Vrouwen zijn historisch lange tijd in de schaduw blijven staan. Slechts zelden licht een vrouw in de loop der tijden op, zoals dat gebeurt met Hildegard von Bingen. Op 12 februari 2006 hielden wij een viering rond haar persoon. Annemie Vercouter gaf daarin een biografische schets van deze uitzonderlijk begaafde vrouw. Leen Verhaert verwerkte haar bezielde getuigenis tot een artikel.

Hildegard von Bingen werd geboren in Duitsland op 17 september 1098. Ze was een benedictines met visionaire gaven, die wereldwijd bekend werd als mystica, kruidenvrouw en componiste. Gedurende haar hele leven kreeg Hildegard visioenen, die haar zo diep raakten dat ze niet anders kon dan erover spreken en schrijven. "Als ik zwijg, word ik ziek," sprak ze. Door haar rechtstreekse band met God had ze de kracht om met autoriteit op te treden. Ze werd direct door het goddelijke geïnspireerd en ze beleefde dat tot in het diepste van haar wezen. Ze doorgrondde geloofsgeheimen, en haar theologische en visionaire geschriften daarover maakten zoveel indruk dat zelfs bisschoppen, pausen en koningen haar om raad vroegen.

Ook in haar medische boeken kwam tot uiting dat Hildegard een echte zieneres was. Ze had voeling met de geneeskracht die sterk aanwezig is in de natuur. Ze 'zag' de helende kracht van planten, dieren en stenen en schreef daarover vele beschouwingen en recepten. Mensen kwamen van heinde en verre om door haar geholpen en genezen te worden. Hildegard ervaarde daarbij een sterke kosmische verbondenheid. Voor haar was alles wat in de materie aanwezig is, doordrongen van het ideale, het hemelse, het goddelijke.

Ook als componiste was Hildegard een bijzonder getalenteerde vrouw. Ze componeerde meer dan tachtig liederen en het beroemde 'Spel der deugden', een muzikaal theaterstuk, dat werd opgevoerd door de zusters en de secretaris van haar klooster.

Hildegard stamt uit een adellijke familie. Ze werd geboren als tiende en laatste kind van graaf Hildebert von Bermersheim en Mech(th)ild von Merxheim. Ze woonden op het landgoed Bermersheim, nabij de stad Bingen aan de Rijn, niet ver van Mainz.

In vergelijking met haar zussen en broers, die gezond en vrolijk stoeiden en speelden, was Hildegard een stil, zwak en ziekelijk kind. Ze zat vaak alleen tussen de bloemen. Toen haar ouders vroegen waarom ze zo stil was en waarom ze niet speelde, antwoordde ze: "Diep in mijn hart zie ik prachtige, lichtende beelden en daar kijk ik naar." Deze visioenen kreeg ze al op haar derde! Het is niet verwonderlijk dat haar ouders en haar omgeving haar hierin niet begrepen en dat Hildegard al snel leerde om haar bijzondere gave voortaan verborgen te houden.

In die tijd was het de gewoonte dat kinderen van adellijke families naar een kluisenaar of kluisenares werden gestuurd om een religieuze opvoeding te krijgen. Dat was een eerbetoon aan God (je droeg je kind aan hem op), een kans om te leren lezen en schrijven en een praktische oplossing voor grote gezinnen die vele monden moesten voeden. Ook Hildegards ouders maakten deze keuze, mede omdat hun jongste dochter zo stil en teruggetrokken was.

Zo kwam Hildegard reeds op achtjarige leeftijd terecht bij de vrome gravin Jutta van Spanheim, die bovendien haar tante was. Ze leefden in een kluis die gebouwd was tegen de muren van het benedictijnse mannenklooster op de Disibodenberg te Bingen. De woonst van Jutta en haar 'leerlingen' bestond uit enkele eenvoudige vertrekken en een ommuurde tuin.

Een aantal elementen waren belangrijk voor het verdere leven van Hildegard. Ze leerde lezen en schrijven, ze werd vertrouwd gemaakt met de liturgie, ze kreeg Latijnse les aan de hand van het psalmboek en leerde bijbelteksten interpreteren. Doordat haar cel gebouwd was tegen de kerk van het benedictijnenklooster maakte zij kennis met de religieuze muziek van de paters en dit werd het fundament voor haar latere muzikale composities. Ondanks dat alles was de opvoeding die Hildegard kreeg van Jutta te beperkt voor haar spirituele en intellectuele behoeften. In haar latere geschriften lezen we dat ze op haar honger bleef zitten.

Met de jaren groeide Jutta's 'religieus schooltje' uit tot een volwaardig klooster van zusters

benedictinessen, met Jutta als abdis. Op vijftienjarige leeftijd legde Hildegard er haar eeuwige gelofte af. Ondertussen was er tussen haar en Jutta een diepe vriendschapsband gegroeid. Na de dood van Jutta werd Hildegard tot abdis gekozen. Ze was toen 38 jaar en zou de kloostergemeenschap meer dan dertig jaar leiden.

Al snel stond het klooster in groot aanzien in de wijde omtrek. Het samenleven was er gebaseerd op de aloude religieuze regel: ora et labora; bid en werk. In het dagelijks leven draaide alles rond: het bewaren van de stilte, de aandacht voor de liturgie, de studie van de bijbel, het overschrijven van religieuze manuscripten in de scriptoria en het werk in de kloostertuin en op de akkers.

De bijzondere begaafdheid van Hildegard kwam onder meer tot uiting in haar werk in de kloostertuin. Ze had namelijk een enorme feeling voor de verzorging van alles wat daar groeide en een uitzonderlijk inzicht in de geneeskrachtige werking van planten en kruiden. Zo leerde ze haar medezusters hoe ze bepaalde groenten moesten kweken, hoe ze wilde bessenstruiken konden veredelen en waaraan ze geneeskrachtige kruiden konden herkennen. Ze wees ook op de invloed van de stand van de maan en de sterren op het leven op aarde en leerde welke de beste periode was voor het zaaien, planten en oogsten.

Abdis Hildegard gebruikte haar inzichten en talenten ook voor het opstarten van een kloosterapotheek, waarin ze allerhande kruiden bewaarde in bakjes, zakjes en bokalen. Ze bestudeerde en beschreef nauwkeurig elke plant, elke boom, elk dier en elke steen met het doel de geneeskrachtige eigenschappen ervan te ontdekken en die te kunnen gebruiken om specifieke kwalen of ziekten te genezen.

Wanneer je de algemene houding van Hildegard tegenover de mens en de natuur voor ogen houdt, is het niet verwonderlijk dat ze haar tijd ver vooruit was op het vlak van lichaamshygiëne. Terwijl het in de middeleeuwen totaal niet de gewoonte was om enige aandacht te besteden aan lichaamszorg ijverde Hildegard daar intens voor in haar klooster. Ze liet een buizenconstructie aanleggen vanaf een bron vlakbij hun woonst tot in een heuse badkamer. Ze leerde de zusters hoe ze hun tanden moesten poetsen en hun nagels knippen en liet ze elkaars rug schrobben en elkaars haar wassen.

De geschriften die Hildegard von Bingen heeft nagelaten zijn op zijn minst merkwaardig te noemen. Vanaf haar 43ste, na een visioen waarin ze een verdiept inzicht kreeg in de betekenis van religieuze teksten, schreef ze haar visioenen en religieuze beschouwingen op. Ze getuigen van bijzonder diepgaande mystieke belevingen en een helder zicht op geloofszaken.

Ook Hildegards wetenschappelijke inzichten duiden op een speciale begaafdheid. Ze schreef haar bevindingen neer omtrent gezondheid en ziekte en baseerde zich daarbij op de leer van Aristoteles over de vier elementen aarde, vuur, lucht en water en hun samenhang met de complementaire eigenschappen kou, hitte, droogte en vocht. Ze relateerde dit aan de 'essentialia' in het lichaam zwarte en gele gal, bloed en slijm en benadrukte dat er een evenwicht moet zijn tussen deze elementen, anders wordt men ziek.

Het meest verrassende is dat Hildegard als kloosterzuster een uitgesproken positieve kijk had op seksualiteit. Helder en met een subtiele fijngevoeligheid beschreef zij de seksuele beleving van de vrouw. En dat in de middeleeuwen! Als dat niet opmerkelijk is!

Hildegards visionaire krachten, haar inzichten en haar wijsheid waren intussen alom bekend en vele meisjes kwamen naar haar klooster om door haar gevormd te worden. De gebouwen werden te klein. Eerst werd er bijgebouwd en later werd een nieuw vrouwenklooster gesticht op de Rupertsberg bij Bingen en in Eibingen.

Net als in alle kloosters uit die tijd was er ook in het klooster van Hildegard een gastenkwartier, waarin rondreizende kooplui, kunstenaars, troubadours en soldaten konden verblijven. Bij elkaar gezeten vertelden ze wat ze gezien en gehoord hadden onderweg in de steden en dorpen. Zo vernam Hildegard heel wat over mistoestanden, zowel bij de clerici en de adel als bij het gewone volk.

Sommigen vertelden: "We hebben priesters ontmoet die nauwelijks nog weten hoe men de mis moet vieren. Ze doen niet eens de moeite om de mensen de heilige Schrift uit te leggen en om in hun preken iets goeds te vertellen van God en Jezus." Anderen zegden: "We kwamen in kloosters waar de monniken te lui zijn om te bidden. We hebben gepraat met bisschoppen die aan niets anders denken dan aan de prachtige paleizen die ze willen bouwen. De wereldse gezagsdragers zijn onrechtvaardig

tegenover de arme en gewone mensen.”

Hildegard werd door dit alles sterk geraakt en in een visioen hoorde ze God tot haar spreken: “Sta op en ga naar de mensen die mij vergeten zijn. Leid hen weer naar mij!” Daarop liet ze haar paard zadelen, nam afscheid van de zusters en vertrok om in alle steden en dorpen in de omtrek te gaan prediken en de mensen aan te manen tot boete en bekering. Ze ontzag daarbij niemand.

De rode draad in het leven van Hildegard is ongetwijfeld authentieke, diepe spiritualiteit, gekoppeld aan een grote daadkracht. Ze had de moed om trouw te blijven aan zichzelf, aan datgene wat voor haar van binnenuit klopte, ook al botste dat wel eens met de kerkelijke dogmatiek. Een voorbeeld daarvan is een zwaar conflict in de laatste jaren van haar leven.

Hildegard liet namelijk het lichaam van een jonge, geëxcommuniceerde, adellijke rebel begraven op het kloosterkerkhof. Daarmee overtrad ze de kerkelijke wetten, want zo iemand mocht niet in heilige grond rusten. Als gevolg daarvan werd aan de gebouwen van de gemeenschap de status van klooster ontnomen en mochten de zusters geen misviering meer bijwonen. Hildegard bleef echter trouw aan zichzelf en de zusters vonden steun bij elkaar en bij de muziek.

Enkele maanden voor Hildegards dood werden de zusters in al hun rechten hersteld. Dat inspireerde Hildegard tot het schrijven van misschien haar mooiste werk: ‘Over het vitale belang van muziek voor een ethisch en spiritueel leven’.

Op 17 september 1179, haar 81ste verjaardag, stierf Hildegard. Getuigen zagen op dat moment hoe een licht vanuit de hemel op haar sterfkamer viel. Haar lichaam werd begraven op het kloosterkerkhof van de parochiekerk Eibingen.

Als besluit mogen we zeker stellen dat Hildegard von Bingen één van de grootste vrouwen uit de geschiedenis is. Ze leefde in de twaalfde eeuw, een tijd waarin vrouwen nauwelijks werden gehoord, waarin ze niet werden gerespecteerd om hun intellectuele capaciteiten, waarin haast niemand van hen de schrijfkunst machtig was. Toch genoot ze overal aanzien en werden haar geschriften in grote oplagen verspreid. Zowel op het vlak van geloofszaken, natuurwetenschappelijke denkbeelden, geneeskunst als muziek heeft ze een onuitwisbare indruk nagelaten.